

Janez Cvirn

Nemci in državnozborna volilna reforma 1907

Boj za demokratizacijo volilnega sistema, ki se je začel kmalu po obnovi ustavnega življenja, je zaradi zapletenih nacionalnih problemov v Avstriji le počasi napredoval. Prva velika volilna reforma leta 1873, ki je uvedla direktne volitve v dunajski parlament, je še vedno ohranila s cenzom omejeno volilno pravico in kurije, ki so dajale celotnemu sistemu anahronistični značaj. Z drugo veliko državnozborna volilno reformo leta 1896, ki je na svojevrsten način spojila splošno (moško) volilno pravico s starim sistemom kurij,¹ je bil storjen prvi odločnejši korak k demokratizaciji volilnega (in političnega) sistema v Avstriji. Čeprav tudi ta reforma ni odpravila nacionalnih in socialnih krivic, se je z njenim sprejetjem intenziviral boj za uvedbo splošne in enake volilne pravice, ki ga je od začetka devetdesetih let vodilo delavsko gibanje.² Zahteve po demokratičnem volilnem sistemu so bile od leta 1896 dalje v avstrijskem tisku stalno prisotne,³ načelo splošne in enake volilne pravice pa je definitivno zmagalo šele ob koncu leta 1905, ko sta cesar in vlada zaradi vladne krize na Ogrskem (ex Lex stanje), revolucije v Rusiji in socialdemokratskih množičnih akcij končno pristala na volilno reformo.⁴

Ko je ministrski predsednik Gautsch 26. 9. 1905 odprl državni zbor, je bila agitacija za splošno in enako volilno pravico v Avstriji že v polnem teku. Glasne zahteve po volilni reformi so ga prisilile, da se je problema dotaknil tudi v svojem nastopnem govoru in izjavil, da načelno reformi ne nasprotuje, da pa bi bila uvedba splošne in enake volilne pravice v mnogonacionalni Avstriji izredno zapletena.⁵ Gautschevo zavračanje volilne reforme in napoved, da bo vlada poskušala doseči pomiritev nacionalnih nasprotij v državi po poti sporazuma med Nemci in Čehi, sta pri večini članov državnega zbora povzročila razburjenje. Zato je neposredno po njegovem govoru več političnih skupin v parlamentu (Mladočehi, socialdemokrati, jugoslo-

vanski poslanci, češki narodni socialisti, kasneje pa še poljski demokrati) zahtevalo takojšnjo pripravo zakona o splošni, enaki, direktni in tajni volilni pravici, za volilno reformo v takšni ali drugačni obliki pa se je zavzela tudi večina poslancev, ki so nastopili med adresno debato.⁶ Različni predlogi, ki so od vlade zahtevali izvedbo volilne reforme, so prišli na glasovanje dne 6. 10. 1905, a niti en ni dobil potrebne dvotretjinske večine.⁷ S tem se je vprašanje volilne reforme šele prav začelo, najbolje sprejeti predlog klerikalnega poslanca Alfreda Ebenhocha, ki se je zavzel za splošno, tajno, direktno, ne pa tudi enako volilno pravico⁸, pa je že nakazal smeri bodočih bojev.

Jeseni 1905 je postalo tudi na Spodnjem Štajerskem vprašanje volilne reforme središčno politično vprašanje, ki mu spodnještajerski Nemci namenijo izjemno veliko pozornost. V skladu s stališči Nemške ljudske stranke⁹ se načelno tudi sami zavzemajo za odpravo kurij in demokratizacijo "fevdalnega" volilnega sistema (opat Treuinfels je izvoljen s sedmimi, Poljak Koslowski z dvaindvajsetimi glasovi, medtem ko je vsak poslanec pete kurije izvoljen z več tisoč glasovi), toda hkrati odločno nasprotujejo vsakršnemu oškodovanju že tako ogroženega nemškega posestnega stanja v Avstriji in še posebej na Spodnjem Štajerskem. Očitno se dobro zavedajo, da bi dosledna izpeljava načela splošne in enake volilne pravice pravice v Avstriji

⁶ Jenks, The Austrian Electoral Reform n. d., str. 32-33.

⁷ Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 37-39.

⁸ Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 39.

⁹ Deutsche Wacht tako že 1. 10. 1905 v obsežnem povzetku objavi govor voditelja Nemške ljudske stranke na Štajerskem Hofmanna von Wellenhoffa, ki je med adresno debato izjavil, da se tudi Nemška ljudska stranka načelno zavzema za nadaljnjo razširitev volilne pravice in za odpravo starih privilegijev (to ima zapisano tudi v svojem programu), da pa je volilna reforma v mnogonacionalni državi izredno zapletena zadeva, ki mora zagotoviti predvsem nacionalne pravice narodov. Zato tistih, ki s tehtnimi argumenti nasprotujejo takojšnji uvedbi splošne in enake volilne pravice, ne gre označevati za izdajalce naroda in zagovornike nesvobode. Nekaj dni kasneje (12. 10. 1905) objavi Deutsche Wacht članek nemško-nacionalnega poslanca Heinricha Pradeja, ki prav tako poudarja, da Nemška ljudska stranka ne nasprotuje demokratizaciji volilnega sistema, da pa bo odločno nasprotovala razširitvi volilne pravice na analfabeite in morebitnim spremembam posestnega stanja v državi.

¹ Melik, Volitve na Slovenskem, Ljubljana 1965, str. 8.

² Vasilij Melik, Demokratizacija volilnega sistema (1907) in njeni učinki, ZČ letnik 33, 1979, št. 2, str. 221.

³ W. A. Jenks, The Austrian Electoral Reform of 1907, New York 1950, str. 27.

⁴ Melik, Demokratizacija volilnega sistema (1907), str. 221;

Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 27-32.

⁵ Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 32.

pomenila zmagoslavje Slovanov in klerikalcev, na Spodnjem Štajerskem pa Slovencev,¹⁰ zato se najbolj zavzemajo za vpeljavo t. i. pluralnega sistema (Pluralitätssystem) po belgijskem vzoru, ki ga v celjski Deutsche Wacht že konec oktobra 1905 predstavi deželnozborski poslanec Oberleitner.¹¹

Osnovno načelo tega sistema, po katerem imajo različne skupine volilcev različno število glasov, naj bi bilo po Oberleitnerjevem mnenju še posebej primerno za Avstrijo. Zato predlaga, da bi en glas dobil vsak avstrijski državljani, star 24 let, ki zna pisati in brati, dodaten glas ali dva pa bi dobili tisti:

- ki imajo višjo izobrazbo;
- ki imajo zemljiško posest;
- ki opravljajo samostojno obrt in plačajo najmanj 8 K direktnega davka letno;
- poročeni;
- in tisti, ki so starejši od 40 let.

Na ta način, pravi Oberleitner, bi imel vsak volilec možnost doseči maksimalno število treh glasov (tudi delavec, starejši od 40 let), vloga srednjega stanu pa bi se (v skladu z načeli Nemške ljudske stranke in Linškim programom) bistveno povečala.

Tudi Štajerc je prepričan, da bi bila najboljša "množinska volilna pravica", kakor jo imajo v Belgiji. "Po tej volilni pravici podeli razven navadne pravice glasovanja, katero uživa brez izjeme vsak državljani, nobraženost in posest še drugi, oziroma tretji glas. Potem takem naj bi imeli vsi polnoletni državljani, tudi vsi tisti, ki ne znajo pisati in brati in ki nimajo nikakega premoženja, pravico glasovanja. Kdor je bolj naobražen, toraj ima dobro šolsko naobrazbo, a nima nikakega premoženja, naj bi imel razven prve splošne pravice glasovanja še pravico v drugič, in ako je premožen še pravico v tretjič glasovati".¹² Nekoliko drugače pa razmišlja učitelj na celjski meščanski šoli August Aistrich, katerega spis Oesterreich, ein glücklicher Staat iz leta 1903, Deutsche Wacht skoraj v

celoti ponatisne.¹³ Po njegovem mnenju je za uredeitev neznosnih razmer v državi najprej potrebno doseči nacionalno pomiritev, pri tem pa je treba izhajati iz popolnoma drugače zastavljene davčne politike. Pri urejanju razmer v državi bi se bilo potrebno držati naslednjih osnovnih pravil:

- za državo je največjega pomena davčna moč naroda in ne število ljudi;
- politični vpliv nekega naroda v državi se določi na podlagi višine davčnih prispevkov;
- vsak narod sam in z lastnimi sredstvi skrbi za razvoj svoje nacionalnosti;
- narod, ki se z lastnimi silami ne more ohraniti, nima pravice eksistence.

Kar pa se tiče volilnega sistema, Aistrich predlaga naslednje:

- izobrazbeni cenzus (končana ljudska šola);
- davčni cenzus (uvredba volilnega davka v višini 3 K letno, ki ga je potrebno plačevati najmanj 5 let);
- volilne legitimacije z označitvijo nacionalnosti volilca (v času enega volilnega obdobja se onemogoči prestopanje iz ene nacionalnosti v drugo);
- tajne volitve.

S tem bi bilo, pravi Aistrich, število mandatov odvisno od davčne moči in ne od števila ljudi, kot je mogoče v enonacionalnih državah, s prepričitvijo volilne agitacije med nacionalnimi strankami pa bi se omilili tudi nacionalni boji v državi.

Temeljna načela volilne reforme, ki jih ministrski predsednik Gautsch predstavi v državnem zboru 28. 11. 1905 (odprava kurij in inteligenčnega cenzusa, razdelitev mandatov v deželah po pomembnosti in ne po številu ljudi, nacionalno zaokroženi volilni okrajji, zaščita nacionalnih manjšin z dodelitvijo k nacionalnim volilnim okrajem, naseljenostni cenzus),¹⁴ so za spodnještajerske Nemce vsaj za silo sprejemljiva, čeprav Marburger Zeitung opozarja, da si bodo morali (glede na običajno prakso v Avstriji, da ministri govorijo eno, mislijo pa drugo) nemški svobodomiselní poslanci sprejemljivo volilno reformo šele izboriti: "Klobuk našega naroda leži v njihovih rokah; na njih je, ali bodo bodo nacionalne smernice ministrske izjave usmerili tako, da bodo tekle vzporedno z nemškimi narodnimi interesi".¹⁵ V obeh nemških listih preladuje stališče, da bi morala biti osnova za razdeljevanje mandatov po deželah davčna moč posameznega naroda. Hkrati pa oba poudarjata, da volilne pravice ne bi smeli dati tudi analfabetom: "Es wäre eine tragikomische österreichische

¹⁰ Deutsche Wacht, 19. 10. 1905.

¹¹ Deutsche Wacht, 29. 10. 1905.

¹² Štajerc, 26. 11. 1905. Zanimivo je, da je tri mesece kasneje (18. 2. 1906) predlagal Štajerc naslednjo volilno reformo: "Posamezne kurije naj bi ostale, kjer treba predružačile. Vsak stan, kolikor jih je v državi, naj bi volil svojo število poslancev iz svoje sredine. Duhovnikom, uradnikom, učiteljem, trgovcem, obrtnikom, kmetom in delavcem naj bi se v posameznih kurijah odločilo primerno število poslancev, katere bi naj vsaka kurija za se volila. Postavno ojstro naj bi bila prepovedana vsaka agitacija in šuntarija iz ene kurije v drugo, kakor se to godi pri sedanjih volitvah v kmetski skupini. Pri kmetskih volitvah, bodisi državnih ali deželnih, občinskih itd. se godijo največje krivice, najnesramnejše se tu postopa. V orvi vrsti tu, žalibog, neopravičeno, nepostavno in sebično postopajo prvaški dohtarji in deželna duhovščina. Kaj, vraga, imajo tisti tukaj opraviti, mar kmetje nimajo svojih možgan, mar vsako kaplanče že razume in ve, kje kmeta črevelj žuli!..."

¹³ Deutsche Wacht, 1. 11. 1905, 5. 11. 1905, 12. 11. 1905; v komentarju Aistrichovega spisa je zapisano, da ga je avtor predložil tudi ministrskemu predsedniku Gautschu.

¹⁴ Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 43-47.

¹⁵ Marburger Zeitung, 30. 11. 1905.

Spezialität, wenn in unser wunderliches, an Abnormitäten überreiches Parlament vielleicht auch noch Abgeordnete einziehen sollten, welche weder lesen noch schreiben können".¹⁶

Vsi pomisleki pridejo do izraza na dobro obiskanem zborovanju Nemškega društva za Maribor in okolico 18. 1. 1906.¹⁷ Na njem se mariborski vsenemški poslanec Wastian povsem nedvoumno izreče za demokratizacijo absurdnega volilnega sistema, ki nekaterim omogoča, da volijo po trikrat (v mestni ali kmečki kuriji, trgovsko-obrtnih zbornicah in v splošni kuriji), medtem ko tisoči in tisoči še vedno nimajo volilne pravice. Toda še z večjo odločnostjo nasprotuje vpeljavi enake volilne pravice, saj bi le-ta pomenila tudi "največjo krivico" (summum ius, summum iniuria). Po Wastianovem mnenju mandatov ne bi smeli mehansko razdeliti glede na število prebivalcev, pač pa bi morali upoštevati velike kulturne in nacionalne razlike po posameznih deželah. Eden izmed glavnih kriterijev za razdeljevanje mandatov bi morala biti "davčna sposobnost" posameznega naroda, saj vsak Nемец plača štirinajstkrat toliko davkov kot nenemški davkopllačevalec. Drug kriterij, ki bi ga pri reformi morali upoštevati, pa je kulturna razvitost posameznega naroda. (Analfabeti ne bi smeli imeti volilne pravice). V primeru upoštevanja obeh navedenih kriterijev, bi po Wastianovem mnenju morale v državnem zboru "zahodne" dežele povsem prevladati nad vzhodnimi, saj bi bila Galicija upravičena do največ 43 mandatov.¹⁸

Zahteve po delitvi mandatov na podlagi davčne in kulturne vrednosti narodov ter samostojnem položaju Galicije (za kar se v posebni izjavi 7. 2. 1906 zavzamejo vsenemški poslanci Schönerer, Schalk, Iro, Eisenkolb, Hauck, Hofer, Jäger, Berger, Kittel, Malik, Lindner, Stein, Wastian),¹⁹ se v Marburger Zeitung in Deutsche Wacht vztrajno ponavljajo vse do začetka februarja 1906,²⁰ pred Gautschevo razginitvijo reformnega predloga (26. 2. 1906) pa se Deutsche Wacht loti še glasnih slovenskih zahtev po pravičnejši razdelitvi mandatov v slovenskih deželah.²¹ Po njenem mnenju zahtevajo slovenski politiki neuresničljivo, pa tudi to, kar jim je pripravljen dati Gautsch, daleč presega meje nemške tolerance. Na Štajerskem so že dosegli šest mandatov in čeprav so jih zahtevali osem, je tudi to preveč. Če bi vlada pri razdeljevanju mandatov upoštevala lastne kriterije (po-

leg števila ljudi predvsem davčno moč in izobrazbeni nivo), potem bi Slovenci na Štajerskem lahko dobili največ pet poslanskih mest. Kljub vsemu pa je po mnenju Deutsche Wacht razveseljivo, da se vladin predlog v veliki meri naslanja na zahteve štajerskega odbora za volilno reformo s Hofmannom von Wellenhoffom na čelu in da je vlada dosledno upoštevala načelo ločitve mest od podeželja. (Tako bosta Maribor in Celje ohranila nemška mandata). Edini odprti vprašanji: 1. dodelitev prejšnjih kmečkih občin v nove volilne okraje in 2. razdelitev mesta Gradca na štiri volilne okraje, pa se lahko po mnenju lista rešita že z malo dobre volje.²²

Po predstavitvi predloga volilne reforme v državnem zboru (23. 2. 1906) pa je spodnještajersko nemštvo na moč razočarano. Po mnenju Deutsche Wacht je reformni predlog za Nemce popolnoma nesprejemljiv, saj uveljavlja slovansko večino v Avstriji. Pomanjkljivosti Gautschevega predloga pa naj ne bi tičale le v absolutnem nesorazmerju med številom mandatov, temveč tudi v očitnih nepravilnostih, ki se kažejo v naslednjem:

- na Kranjskem 28.000 Nemcev ni dobilo niti enega mandata;
- na Koroškem imajo Slovenci 1 zagotovljen mandat, v dveh volilnih okrajih pa se bodo morali Nemci proti združenim Slovencem in socialdemokratom za zmago precej truditi;
- na Štajerskem so dobili Slovenci 2 nova mandata, mariborski nemški mandat pa je ogrožen;
- Praga s 500.000 prebivalci ima 14 mandatov, Dunaj s 1.700.000 pa le 28 mandatov;
- na splošno so dobili Čehi 12, Slovenci pa 8 mandatov preveč.

Deutsche Wacht meni, da Gautsch reformni predlogi očitno favorizira Slovence, še zlasti Slovence, ki so tako poplačani za svoje izdajalsko obnašanje v času carinske vojne s Srbijo.²³ Marburger Zeitung, ki predlog označi za "rojstni dan slovanske Avstrije",²⁴ pa je še posebej kritičen do sestave 9. štajerskega (mariborskega) volilnega okraja, saj so Mariboru pridružili občine Stainz, Ivnik, Arvež, Deutschlandsberg, Schwanberg, Groß St. Florian, Voitsberg, Köflach, Pobrežje, Studenci in Razvanje, iz njega pa izpustili vrsto občin z nemško večino, ki so prej spadale v mariborsko mestno kurijo.²⁵

Mariborsko Obrtno društvo že na svojem 25. občnem zboru 2. 3. 1906 ostro zavrne predlagani obseg mariborskega volilnega okraja. Člani društva

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Marburger Zeitung, 20. 1. 1906.

¹⁸ Ibidem. Svoja stališča je Wastian predstavil volilcem tudi na zborovanju v Slovenski Bistrici (21. 1. 1906) in na Ptujju (23. 1. 1906). Prim. tudi Marburger Zeitung, 23. in 25. 1. 1906.

¹⁹ Marburger Zeitung, 10. 2. 1906.

²⁰ Npr. Deutsche Wacht, 25. 1. 1906; 8. 2. 1906.

²¹ Deutsche Wacht, 8. 2. 1906.

²² Ibidem.

²³ Deutsche Wacht, 25. 2. 1906; 1. 3. 1906.

²⁴ Marburger Zeitung, 24. 2. 1906. List meni, da so med vsemi nemškimi strankami lahko z razdelitvijo mandatov še najbolj zadovoljni krščanski socialci, ki da jim je šel Gautsch povsem na roko.

²⁵ Marburger Zeitung, 24. 2. 1906.

menijo, da bi glede na število prebivalcev moral 9. (mariborski) volilni okraj voliti dva poslanca, še bolj nezadovoljni pa so s sestavo volilnega okraja, ki se jim zdi najbolj nelogičen v celi monarhiji. Predlog namreč povezuje Maribor z industrijskimi kraji na vzhodnem Štajerskem (npr. Voitsbergom in Köflachom), s katerimi mesto ni organsko (gospodarsko) povezano, od njega pa so odtrgali spodnje- in srednještajerska mesta in trge, ki so že od nekdaj v najtesnejši zvezi z Mariborom.²⁶

Spodnještajersko nemštvo se povsem strinja z razglasom vodstva Nemške ljudske stranke za Štajersko z dne 2. 3. 1906, ki od nemških poslancev zahteva vztrajanje pri obrambi nacionalnih interesov, ki jih ogroža predlog volilne reforme. "Die Leitung der Deutschen Volkspartei in Steiermark spricht sich für die Einführung des allgemeinen, gleichen Wahlrechtes unter Berücksichtigung der kulturellen und nationalen Verschiedenheiten in den einzelnen Kronländern aus und erklärt sich damit einverstanden, daß in die Beratung der Regierungsvorlage eingegangen werde. Die Abgeordneten werden jedoch ersucht, auf eine Vermehrung der deutschen Mandate im allgemeinen mit allen Kräften hinzuwirken und besonders dafür zu sorgen, daß den Deutschen in Krain eine Vertretung im Reichsrat gesichert werde, zumal, da die Slovenen in der Regierungsvorlage in einer ihrer Steuerleistung durchaus nicht entsprechenden Weise begünstigt erscheinen. Bezüglich der Wahlkreiseinteilung, die für Steiermark vorgeschlagen wurde, erklärt die Parteileitung die Zusammensetzung des Stadtbezirkes Marburg für vollständig verfehlt; sie fordert die Abgeordneten auf eine entsprechende Aenderung dieses Wahlkreises zu dringen und die Wahlkreiseinteilung für Steiermark überhaupt einer Revision zu unterziehen".²⁷ Z zadovoljstvom pa sprejme tudi resolucijo spodnještajerskega nemškega narodnega sveta z dne 4. 3. 1906, ki razglas Nemške ljudske stranke za Štajersko še nekoliko konkretno. "Der deutsche Nationalrat für Untersteiermark verwahrt sich auf das entschiedenste gegen die durch die Wahlreformvorlage der Regierung geplante Verslavisierung Oesterreich und die dadurch gegebene Vernichtung des Deutschtums in diesem Staate. Die deutschen Abgeordneten werden daher aufgefordert, gegen die Wahlreformvorlage der Regierung, insbesondere aber gegen die Wahlkreiseinteilung des neunten steirischen Wahlbezirkes, Stadt Marburg, auf das

schärfste einzutreten und unter allen Umständen für die Sicherung des Deutschtums zu wirken".²⁸

Izjavo nemškega Volksrata s posebno resolucijo (7. 3. 1906) potrdi tudi ptujski občinski odbor,²⁹ dan kasneje pa predlagani razdelitvi mandatov nasprotuje še mariborski občinski odbor.³⁰ V resoluciji odločno zahteva, da se ohrani "mestno-meščanski" in "nemški" značaj mariborskega volilnega okraja: "Sollte es unmöglich sein, daß Marburg als Stadt einen alleinigen Wahlbezirk bilde, so fordert der Gemeinderat wenigstens die Ausscheidung der rein ländlichen Charakter tragenden Gemeinden der nächsten Umgebung und der Städte, Märkte und Ortschaften, die mit Marburg keinerlei Interessengemeinschaft haben, dafür aber die Angliederung der organisch zur Stadt gehörigen deutschen Gemeinwesens".³¹

Od tega časa dalje oba nemška lista v vsaki številki ostro napadata vlado in njen "kompromisni" predlog. Medtem ko je na udaru Marburger Zeitung zlasti sestava 9. štajerskega (mariborskega) volilnega okraja, ki zaradi priključitve nekaterih industrijskih krajev na vzhodnem Štajerskem mariborske Nemce navdaja s strahom pred izgubo mandata v korist socialdemokracije,³² pa v Deutsche Wacht, ki je lahko zadovoljna s sestavo 10. štajerskega (celjskega) volilnega okraja, prevladuje bolj načelna kritika volilnega predloga. Celjski list že v prvem obsežnejšem komentarju reformnega predloga zapiše, da Gautsch v svojem predlogu ni upošteval zgodovinske vloge, kulturne vrednosti (kulturne Wertigkeit) in davčne moči Nemcev v monarhiji in državo prepustil v milost in nemilost Slovanom. Še več. Slovani bodo lahko z nemškim denarjem (davki) Nemce, ki tudi do sedaj niso imeli ustrezne vloge v državi, še bolj pritiskali - in popolnoma jasno je, da na takšno reformo Nemci ne morejo pristati. Načelno, pravi list, so tudi Nemci za "odpravo kurij, za ukinitve volilnih predprav, za odstranitev cenzusa - na kratko, oni so za splošno, enako in direktno volilno pravico; vendar so proti slabljenju in oškodovanju nemškega položaja v državi s 33 novoustvarjenimi slovanskimi mandati".³³ To pa pomeni, da lahko pristanejo le na takšno volilno reformo (in razdelitev mandatov), ki bo temeljila na prejšnjem razmerju moči.

²⁸ Tekst resolucije je objavljen v Deutsche Wacht, 5. 7. 1906.

²⁹ Marburger Zeitung, 10. 3. 1906.

³⁰ Marburger Zeitung, 8. 3. 1906.

³¹ Marburger Zeitung, 8. 3. 1906. V resoluciji je mariborski občinski odbor zahteval tudi uvedbo nemščine za državni jezik in ukinitve člena 14 državnih temeljnih zakonov, za Nemce na Kranjskem pa vsaj en poslanski mandat.

³² Marburger Zeitung, 13. 3. 1906.

³³ Deutsche Wacht, 8. 3. 1906.

²⁶ Marburger Zeitung, 3. 3. 1906; zoper izločitev iz dotdanjega mariborskega mestnega volilnega okraja že 1. 3. 1906 ostro protestira tudi občinski odbor trga Vuzenice. (Prim. Marburger Zeitung, 13. 3. 1906).

²⁷ Deutsche Wacht, 8. 3. 1906; Marburger Zeitung, 6. 3. 1906.

Tudi med prvim branjem vladnega predloga, ki ga je 7. 3. 1906 v državnem zboru podrobneje predstavil notranji minister Bylandt,³⁴ Deutsche Wacht ostro napada "pomanjkljivosti" Gautschove volilne reforme in zahteva povečanje števila nemških in italijanskih mandatov, spremembe posameznih volilnih okrajev in v zvezi s prvo zahtevo tudi izločitev oz. poseben položaj "dežele nepismenih", Galicije.³⁵ Celjski list meni, da Nemci ne morejo pristati na reformo, ki ustvarja več kot trideset neupravičenih slovanskih mandatov, in zlasti odločno zavrača zahteve Poljakov in Čehov po novih mandatih v Galiciji in v sudetskih deželah. Dajanje novih mandatov Galiciji je povsem brez smisla, saj je Galicija dežela nepismenih, upravičene pa niso tudi češke zahteve, saj so Čehi že tako in tako dobili nekaj mandatov preveč. Zato, pravi list, mora vlada, če hoče obvarovati volilno reformo, prislúhnuti predvsem zahtevam Nemcev in povišati število nemških mandatov.³⁶

Po glasovanju o predlogu po posebnem položaju Galicije 28. marca 1906, ko dobi predlog le absolutno ne pa tudi dvotretjinske večine (154: 135 glasov), Deutsche Wacht resignirano zapiše, da bi bil poseben položaj Galicije najlažja pot za izvedbo volilne reforme, ki ne bi bila več nevarna Nemcem (konec bi bilo s slovansko večino v parlamentu), obenem pa skritizira tudi napačno gledanje Nemcev v rajhu, ki nasprotujejo samostojnosti Galicije, ne zavedajoč se, da je slovanska parlamentarna večina v Avstriji veliko nevarnejša za trojno zvezo, kot pa samostojna, sebi prepuščena in gospodarsko propadla Galicija.³⁷ Na las podobna stališča zagovarja tudi Marburger Zeitung, ki po glasovanju o vsenemškem predlogu o posebnem položaju Galicije ostro napade člana Nemške ljudske stranke Pradeja, ker je v državnem zboru glasoval zoper predlog.³⁸

V drugi polovici marca in na začetku aprila se vrstijo protestne resolucije zoper predlagano sestavo posameznih volilnih okrajev. Občinski odbor Radgone sprejme na seji 13. 3. 1906 sklep, v katerem se sicer strinja z vključitvijo mesta v 8. štajerski volilni okraj vzhodnoštajerskih mest in trgov, hkrati pa odločno protestira, da bi bile občine Dedonci, Potrna, Plitvički vrh, Žetince, Slovenska gorca in Zenkovci v 23. štajerskem volilnem okraju, v katerem so slovenske podeželske občine severno od Drave, saj so te občine gos-

podarsko najtesneje povezane z Radgono.³⁹ Podobno resolucijo sprejme 6. 4. 1906 občinski odbor v Cmureku, 14. 4. 1906 pa še Nemško ljudsko društvo za Radgono in okolico.⁴⁰ Oba nemška lista pa v tem času večkrat opozarjata na krivico, ki da se je z Gautschevim predlogom zgodila nemštvu na Kranjskem. Tako Marburger Zeitung podpre poziv Nemškega društva v Ljubljani z dne 31. 3. 1906, ki od nemških strank pričakuje, da bodo Nemcem na Kranjskem zagotovile vsaj en mandat.⁴¹

Konec aprila 1906 poskušata oba nemška lista trezno presoditi nov Gautschev kompromisni predlog glede razdelitve mandatov. Oba sta prepričana, da se z ustvaritvijo 24 novih mandatov (10 poljskih, 1 češki, 1 italijanski, 12 nemških) razmerje moči med Slovani in Nemci ni v ničemer spremenilo. Ob 217 nemških, 241 slovanskih in 21 romanskih mandatih namreč še vedno ostaja v parlamentu 45 glasov večine nenemških poslancev, zato je tudi pričujoči kompromis nesprejemljiv.⁴² Po mnenju Deutsche Wacht je govorjenje o nekakšnem "nemško-romanskem bloku" v parlamentu zgolj pesek v oči Nemcem, saj bi se tudi v primeru nemško-romanskega sporazuma ohranila slovanska večina (za 3 glasove), poleg tega pa je jasno, da socialdemokratska stranka v nacionalnih zadevah vedno ne bo glasovala z Nemci.⁴³ Marburger Zeitung pa je prepričan, da do nemško-romanskega sporazuma ne more priti zaradi tega, ker se morajo Nemci na svojih južnih mejah boriti z Italijani.⁴⁴

Oba nemška lista toplo pozdravita padec ("protinemške") Gautscheve vlade in imenovanje "rdečega princa" Hohenlohea za novega ministrskega predsednika. Medtem ko se Marburger Zeitung sprašuje, ali ni zamenjava na čelu vlade le uvod k novemu popuščanju Poljakom,⁴⁵ je Deutsche Wacht prepričana, da ima novi ministrski predsednik pri iskanju kompromisa glede volilne reforme bistveno večje možnosti kot njegov predhodnik. Seveda bo tudi Hohenlohe, če bo hotel dobiti podporo za volilno reformo, najprej moral zadovoljiti zahteve Nemcev (v smislu pripomb, ki jih je vladi

³⁴ Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 50; Domovina, 9. 3. 1906; prvo branje se je končalo 23. 3. 1906.

³⁵ Deutsche Wacht, 1. 4. 1906. Za poseben položaj Galicije se v posebni resoluciji 8. 3. 1906 izreče tudi mariborski občinski odbor. (Prim. Marburger Zeitung, 15. 3. 1906).

³⁶ Deutsche Wacht, 22. 3. 1906.

³⁷ Deutsche Wacht, 1. 4. 1906; Marburger Zeitung, 31. 3. 1906.

³⁸ Marburger Zeitung, 31. 3. 1906.

³⁹ Marburger Zeitung, 17. 3. 1906.

⁴⁰ Marburger Zeitung, 17. 4. 1906.

⁴¹ Marburger Zeitung, 3. 4. 1906. Na zborovanju Nemškega društva v Ljubljani 31. 3. 1906 so sprejeli naslednjo resolucijo: "Die Versammlung gibt ihrem Befremden Ausdruck, daß im Wahlgesetzentwurf der Wünschen der Deutschen Krains keine Rechnung getragen wurde, und erwartet mit Bestimmtheit von den deutschen Parteien, daß den Deutschen Krains mindestens ein Mandat gewahrt bleibe".

⁴² Deutsche Wacht, 29. 4. 1906; Marburger Zeitung, 28. 4. 1906.

⁴³ Deutsche Wacht, 29. 4. 1906.

⁴⁴ Marburger Zeitung, 28. 4. 1906.

⁴⁵ Marburger Zeitung, 1. 5. 1906.

posredovala Nemška ljudska stranka), ki so svoje nestrinjanje z Gautschevim predlogom jasno izrazili. Ne glede na to, da je novi ministrski predsednik bistveno bolj naklonjen Nemcem kot Gautsch, je jasno, da bo lahko uspel z reformnimi prizadevanji le, če bo popolnoma upošteval interese Nemcev. Zato, pravi Deutsche Wacht, je treba počakati na nov kompromisni predlog vlade, ki bo pokazal, ali je Hohenlohe pripravljen upoštevati nemške zahteve.⁴⁶

Tudi Hohenlohejev kompromisni predlog volilne reforme z dne 25. 5. 1906, ki predvideva povečanje števila poslanskih mandatov za 40 (14 naj bi jih odpadlo na Galicijo, 9 na Spodnjo Avstrijo, 4 na Češko, 3 na Bukovino po 2 na Moravsko, Šlezijo, Zgornjo Avstrijo in Tirolsko, po 1 pa na Salzburg in Trst),⁴⁷ se obema nemškima listoma ne zdi sprejemljiv, saj Nemci na Kranjskem še vedno niso dobili svojega mandata.⁴⁸ Vendar Hohenlohejevega padca nekaj dni kasneje ne pozdravljata, tako kot sta pozdravila padec Gautscha.⁴⁹ Veliko bolj deljeno pa presojata vlado novega ministrskega predsednika Becka.⁵⁰ Medtem ko jo celjska Deutsche Wacht pozdravi zaradi imenovanja dveh poslancev Nemške ljudske stranke (Derschatta in Pradeja) za ministra,⁵¹ jo Marburger Zeitung ostro kritizira. Na udar kritike mariborskega lista prideta zlasti oba nemška ministra, ker da sta vstopila v "klerikalno vlado".⁵²

Med 15. in 22. junijem 1906 je vsa pozornost spodnještajerskega nemštva namenjena odboru za volilno reformo⁵³ in poteku specialne debate o

razdelitvi mandatov na Štajerskem. Ko se na 12. seji (15. 6. 1906) odbora za volilno reformo nemški klerikalni poslanec Hagenhofer zavzame za povečanje števila mandatov na Štajerskem od 28 na 31 in za ohranitev stare ločitve med mestnimi in podeželskimi volilnimi okraji (od treh novoustvarjenih volilnih okrajev naj bi bila 2 podeželska - en slovenski in en nemški - ter 1 mestni),⁵⁴ se spodnještajersko nemštvo povsem strinja s stališči celjskega poslanca Pommerja in mariborskega poslanca Wastiana, ki predlog odločno zavrneta. Oba spodnještajerska nemška poslanca v odboru za volilno reformo energično nastopita proti zvišanju števila slovenskih mandatov na Spodnjem Štajerskem in odločno zahtevata nemški (kočevski) mandat na Kranjskem,⁵⁵ hkrati pa se zavzameta za - tudi od vlade priznано načelo - ločitve mest od podeželja (saj je na Spodnjem Štajerskem kmečko prebivalstvo slovensko, mesta in trgi pa so nemški).⁵⁶ Celjski poslanec Pommer predlaga, da 10. volilnemu okraju (Celje) dodelijo trga Sevnico in Vuzenico, deželnemu glavnemu mestu Gradec pa dodajo še peti mandat in graške volilne okraje oblikujejo po naslednjih načelih:

- prvi volilni okraj naj obsega notranje mesto;
- drugi in tretji volilni okraj naj obsegata II., III. in VI. graški okraj (levi breg Mure);
- četrta in peti volilni okraj pa naj obsegata IV. in V. graški okraj (desni breg Mure) in industrijske kraje Andritz, Eggenberg ter Gösting.⁵⁷

Mariborski poslanec Heinrich Wastian pa na koncu svojega govora predlaga naslednje konkretne spremembe pri razdelitvi volilnih okrajev na

⁴⁶ Deutsche Wacht, 6. 5. 1906.

⁴⁷ Bericht des Wahlreformausschusses über die Gesetzentwürfe, betreffend die Abänderung des Grundgesetzes über die Reichsvertretung und betreffend die Wahl der Mitglieder des Abgeordnetenhauses des Reichsrates (2552 der Beilagen) samt Beilagen, str. 226-228 (7. seja odbora z dne 25. 5. 1906); Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 58.

⁴⁸ Marburger Zeitung, 29. 5. 1906.

⁴⁹ Sploh pa je to čas, ko je njuna pozornost usmerjena k nadomestnim državnoborskim volitvam v splošni kuriji za izpraznjeni Žičkarjev mandat, na katerih poskuša Štajerc-Partei prodreti s Franzom Wratschkom. Prim. Deutsche Wacht, 17. 5. 1906; 27. 5. 1906; 31. 5. 1906; 3. 6. 1906; Marburger Zeitung, 24. 5. 1906; 26. 5. 1906; Branko Goropevšek, Nadomestne državnoborske volitve v splošni kuriji na Štajerskem 1906, v: Celjski zbornik 1992, str. 101-131.

⁵⁰ Johann C. Allmayer-Beck, Ministerpräsident baron Beck. Ein staatsmann des alten Österreich, Dunaj 1956, str. 135-136; Julius von Derschatta je postal minister za železnice, Heinrich Prade pa nemški minister rojak.

⁵¹ Deutsche Wacht, 7. 6. 1906; 10. 6. 1906; celjski župan Julius Rakusch je dne 6. 6. 1906 v imenu mesta Celja poslal nemškemu ministru rojaku dr. Pradeju čestitko za vpoklic v kabinet in ga pozval, naj dosledno varuje nemške interese, zlasti pri vprašanju volilne reforme.

⁵² Marburger Zeitung, 2. 6. 1906. Zaradi članka Derschatta - Minister je bila ta številka Marburger Zeitung zaplenjena.

⁵³ Odbor za volilno reformo so izvolili 28. 3. 1906, štel pa

je 49 članov. Predsednik odbora je postal član Nemške napredne stranke dr. Gustav Marchet, njegov namestnik pa dr. Miroslav Ploj. Ko je bil 2. 6. 1906 Marchet poklican v Beckov kabinet, so za predsednika odbora (12. 6. 1906) izvolili Ploja. Prim. Bericht des Wahlreformausschusses, str. 239 (10. seja odbora z dne 12. 6. 1906); Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 55.

⁵⁴ Bericht des Wahlreformausschusses, str. 252-253 (12. seja odbora z dne 15. 6. 1906).

⁵⁵ Pommer je dejal: "Krain könne man nicht als ausschließlichslawischen Besitz gelten lassen, da die Deutschen dort von Anbeginn an gelebt und lange Zeit auch geherrscht haben". Wastian pa je poudaril: "Die Deutschen dürften sich nicht das Kleinste südlich der Drau abrauben lassen. Von diesem Gesichtspunkte ist besonders das krainische deutsche Mandat für sie eine Frage, die bei der Abstimmung geradezu entscheidend werden muß". Bericht des Wahlreformausschusses, str. 253-255 (12. seja odbora z dne 15. 6. 1906).

⁵⁶ Wastian je dejal: "Als Abgeordneter der Südsteiermark erklärt Redner die Scheidung von Stadt und Land als eine Notwendigkeit. Dort ist die Landbevölkerung slowenisch, die der Städte und Märkte zum weitaus überwiegenden Teile deutsch". Bericht des Wahlreformausschusses, str. 254-255 (12. seja odbora z dne 15. 6. 1906).

⁵⁷ Bericht des Wahlreformausschusses, str. 253-254 (12. seja odbora z dne 15. 6. 1906); Deutsche Wacht, 21. 6. 1906; Domovina, 18. 6. 1906; Marburger Zeitung, 16. 6. 1906.

Štajerskem:

- nekaj v neposredni bližini nemškega volilnega okraja Radgona-Cmurek ležečih občin se naj izloči iz 23. slovenskega volilnega okraja in priključi 19. nemškemu volilnemu okraju;
- da se zagotovi "čisto meščanski in nemški značaj" 9. volilnega okraja (Maribor) naj se kraji Studenci, Pobrežje, Razvanje, Köflach in Voitsberg izločijo iz mariborskega volilnega okraja, namesto njih pa se naj vanj vključita Cmurek in Lučane.⁵⁸

Na odločno nasprotovanje spodnještajerskega nemštva in obeh nemških poslancev v odboru za volilno reformo naleti tudi predlog dr. Miroslava Ploja, ki na 13. seji (19. junija) zahteva povečanje števila slovenskih mandatov od 6 na 7 in okrepitev celjskega mestnega volilnega okraja s spodnještajerskimi trgi (Središčem, Zalcem, Mozirjem, Gornjim gradom, Ljubnim, Vranskim, Sevnico in Kozjem).⁵⁹ Na 14. seji odbora (20. junija) ga najprej zavrne celjski poslanec Pommer,⁶⁰ za njim pa še mariborski poslanec Wastian, ki poskuša s statističnimi podatki o davčni moči posameznega naroda dokazati, da so zlasti na Štajerskem Nemci po obstoječem predlogu oškodovani.⁶¹ Wastian podpre Pommerjevo zahtevo po petem mandatu v Gradcu, na koncu pa ponovi svoj stari predlog o spremembi sestave 19. in 23. volilnega okraja (mariborskega) volilnega okraja (iz njega naj bi izločili vsaj občini Köflach in Voitsberg, pridružili pa občini Cmurek in Lučane, ki sta v 8. volilnem okraju).⁶² Izvajanja Pommerja in Wastiana podpre tudi vsenemški poslanec Malik, čeprav je prepričan, da nudi najlažjo rešitev vprašanja volilne reforme Linski program. Le-ta se namreč zavzema za razširitev volilne pravice na vse družbene sloje, toda po poprejšnji izločitvi Galicije in priključitvi Dalmacije k Ogrski.⁶³

Na 15. seji odbora za volilno reformo (22. 6. 1906) poslanci zavrnejo vse predloge, ki zahtevajo

povečanje števila mandatov, s 26 proti 21 glasovi pa sprejmejo Wastianov predlog o sestavi 9. (mariborskega) volilnega okraja.⁶⁴ Z izidom glasovanja je spodnještajersko nemštvo bolj ali manj zadovoljno, saj je poleg mariborskega Nemcem zagotovljen tudi celjski mandat. Zato pa toliko odločneje zahteva oblikovanje posebnega nemškega (kočevskega) mandata na Kranjskem (v skladu s spomenico kranjskega nemštva z dne 31. 3. 1906)⁶⁵ in zavrača slovenske kompromisne predloge o morebitni kompenzaciji na Štajerskem ali Koroškem.⁶⁶ Ko na 21. seji odbora za volilno reformo (4. 7. 1906) potrdijo predlog razdelitve mandatov na Koroškem in zavrnejo predlog dr. Miroslava Ploja po oblikovanju dveh slovenskih mandatov,⁶⁷ je spodnještajersko nemštvo na moč zadovoljno. Zadovoljno je tudi z odločnim nastopom poslanca Wastiana, ki na 22. seji odbora (5. 7. 1906) zahteva oblikovanje nemškega (kočevskega) mandata na Kranjskem brez vsakršne kompenzacije.⁶⁸ Manj zadovoljno pa je s potekom 27. seje odbora za volilno reformo (12. 7. 1906), na kateri sicer s 23 proti 17 glasovi sprejmejo Wastianov predlog o ustvaritvi nemškega (kočevskega) mandata na Kranjskem, toda na Šušteršičevo zahtevo po reasumiranju (ponovnem glasovanju) o razdelitvi mandatov na Koroškem in Štajerskem s 26 proti 19 glasovi potrdijo predlog o sedmem slovenskem

⁵⁸ Bericht des Wahlreformaußschusses, str. 254-255 (12. seja z dne 15. 6. 1906); Deutsche Wacht, 21. 6. 1906; Domovina, 25. 6. 1906; Marburger Zeitung, 16. 6. 1906.

⁵⁹ Bericht des Wahlreformaußschusses, str. 261-263 (13. seja z dne 19. 6. 1906); Deutsche Wacht, 21. 6. 1906; Domovina, 18. 6. 1906; Marburger Zeitung, 16. 6. 1906.

⁶⁰ Pommer poudari, da mora ostati razmerje med nemškimi in slovenskimi mandati (220:20) nespremenjeno, celjski mestni mandat pa da ne sme postati bojni mandat. Na koncu svojega govora spet ponovi zahteve o priključitvi trgov Sevnica in Vuzenica v celjski volilni okraj, ustvaritvi novega (petega) mandata za Gradec in novi razdelitvi graških mandatov. Bericht des Wahlreformaußschusses, str. 266-267 (14. seja odbora z dne 20. 6. 1906); Marburger Zeitung, 21. 6. 1906.

⁶¹ Bericht des Wahlreformaußschusses, str. 267 (14. seja odbora z dne 20. 6. 1906).

⁶² Bericht des Wahlreformaußschusses, str. 266-268 (14. seja odbora z dne 20. 6. 1906); Marburger Zeitung, 21. 6. 1906.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Bericht des Wahlreformaußschusses, str. 275 (15. seja z dne 22. 6. 1906); Marburger Zeitung, 23. 6. 1906; občini Köflach in Voitsberg so izločili iz mariborskega volilnega okraja, Cmurek in Lučane pa so mu pridružili. Pobrežje in Razvanje so uvrstili v 10. celjski volilni okraj, ki so mu dodali tudi občini Vuzenico in Sevnico. Za Wastianov predlog so glasovali Italijani, krščanski socialci, klerikalci, Nemška ljudska stranka, Vsenemci, ustavoverna veleposest, Napredna stranka in socialdemokrati, proti pa le Slovani, medtem ko romunski poslanec Onciul ni bil navzoč. Prim. tudi Deutsche Wacht, 24. 6. 1906; Domovina, 25. 6. 1906; Marburger Zeitung, 23. 6. 1906.

⁶⁵ O zahtevah kranjskih Nemcev: Deutsche Wacht, 5. 4. 1906; Marburger Zeitung, 3. 4. 1906.

⁶⁶ O kompenzaciji na splošno: Melik, Demokratizacija volilnega sistema (1907), str. 223; Deutsche Wacht, 15. 7. 1906.

⁶⁷ Bericht des Wahlreformaußschusses, str. 322 (21. seja odbora z dne 4. 7. 1906); Marburger Zeitung, 5. 7. 1906. Poslanec Lemisch je Ploju odgovoril, da v družbenem življenju na Koroškem eksistirajo Slovenci le kot duhovniki, zato da bi "umetno skonstruirana" slovenska mandata v 20 letih tako in tako padla v nemške roke. Slovenci namreč glasujejo za nemške kandidate.

⁶⁸ Bericht des Wahlreformaußschusses, str. 325-326 (21. seja odbora z dne 4. 7. 1906). Wastian je med drugim dejal: »Das Deutschtum muß bis zur Adria seine parlamentarischen Hüter und Wächter haben... Jede Kompensation, je Do ut des-Politik muß mit Rücksicht auf die unbestreitbare Berechtigung des Verlangens nach einem deutschen Mandat verabscheut werden. Die Deutsche können sich nicht für eine jahrhundertlange Kulturarbeit und Opferwilligkeit in die Rolle der unwillig empfangenen Bettler begeben.«

mandatu na Štajerskem.⁶⁹

Potrditev sedmega slovenskega mandata na (Spodnjem) Štajerskem povzroči med spodnještajerskim nemštvom velikansko razburjenje. Kot grofu Stürgkhu se večini spodnještajerskih Nemcev zdi sedmi slovenski mandat "dinamitna bomba", ki da pomeni veliko nevarnost za celotno volilno reformo, hkrati pa so prepričani, da bo "oktroirani" sedmi slovenski mandata precej prispeval k zaostritvi nacionalnih bojov na Spodnjem Štajerskem. Večina spodnještajerskih Nemcev vidi glavnega krivca za novo slovensko pridobitev v prvaku Slovenske ljudske stranke dr. Ivanu Šušteršiču, ki da je v teku pogajanj že pristal na kompenzациjo na Kranjskem, potem pa nenadoma (zaradi pritiska "javnega mnenja na Slovenskem") zahteval kompenzациjo na Koroškem ali Štajerskem.⁷⁰ Seveda pa so deležni ostrih napadov tudi nemški klerikalni poslanec Hagenhofer, pa oba nemška ministra Prade in Derschatta, deloma celo celjski poslanec Pommer, ki da se je že od samega začetka zavzemal za kompromis.⁷¹

Nemško društvo za Maribor in okolico sprejme na zborovanju 13. 7. 1906 ostro resolucijo zoper "sramotno glasovanje" v odboru za volilno reformo. V njej se zahvali vsem nemškim svobodnjaškim poslancem, predvsem mariborskemu poslancu Wastianu, za odločen boj v korist nemštva, hkrati pa grobo napade nemška ministra Pradeja in Derschatto.⁷² Resolucija mariborskega občinskega odbora z dne 18. 7. 1906 pa od poslancev zahteva, da z vsemi silami preprečijo oblikovanje

sedmega slovenskega mandata.⁷³ Po mnenju Marburger Zeitung namreč pomeni sedmi slovenski mandat pomemben korak k slovenizaciji Spodnje Štajerske,⁷⁴ celjska Deutsche Wacht pa je prepričana, da Nemci zaradi sedmega slovenskega mandata na Spodnjem Štajerskem nemškega kočevskega mandata na Kranjskem ne morejo smatrati za pridobitev - še toliko bolj, ker so Kočevjarji le najbolj izpostavljena straža avstrijskega nemštva, so le "izgubljeni otroci" nemške vojne moči, samo kljubovalna trdnjava znotraj sovražnikovega ozemlja, medtem ko je Spodnjem Štajerskem nemštvo veliko močnejše.⁷⁵

Tudi potem, ko na 33. seji odbora za volilno reformo (21. 7. 1906) poslanci sprejmejo predlog mariborskega poslanca Wastiana o novem (nemškem) mestnem mandatu na Srednjem Štajerskem (Lipnica-Ptuj),⁷⁶ spodnještajersko nemštvo ni preveč zadovoljno. Tako Marburger Zeitung kot Deutsche Wacht označita novi nemški mestni mandat za pridobitev,⁷⁷ saj bo sedaj spodnještajersko nemštvo v državnem zboru poleg dveh poslancev iz nemških jezikovnih otokov zastopano še z enim nemškim poslancem iz nemško-slovenske jezikovne meje. Toda zlasti celjski list meni, da se je spričo novega mandata in spremenjene sestave mariborskega in celjskega volilnega okraja⁷⁸ pojavila nevarnost za celjski nemški mandat, ki da je postal pravi "bojni mandat".⁷⁹

Po dokončnih sklepih odbora za volilno reformo glede razdelitve mandatov v slovenskih deželah, Deutsche Wacht resignirano zapiše, da bo s takšno reformo nemški narod prepuščen na milost in nemilost Slovanom, in dodaja: "Das alte, ehemals deutsche Oesterreich bekommt ein neues Gesicht - ein slavisches!"⁸⁰ Po njenem mnenju se bodo razmere v državi po sprejemu reforme bistveno spremenile, saj Nemci niso dobili ustreznega zastopstva v državi. (Še najbolj srečni pa so lahko

⁶⁹ Na 27. seji odbora (12. 7. 1906) so s 23 proti 17 glasovi sprejeli predlog o ustvaritvi kočevskega mandata na Kranjskem. Nato je dr. Ivan Šušteršič zahteval reasumiranje, t. j. ponovno glasovanje o razdelitvi mandatov na Štajerskem in Koroškem; predlagal je bodisi oblikovanje novega slovenskega mandata na Koroškem bodisi sedmega slovenskega mandata na Spodnjem Štajerskem. Slovenski predlog zadevajoč Koroško so s 25: 19 glasov zavrnili (proti so glasovali vsi Nemci, Italijani in socialdemokrati), predlog o sedmem slovenskem mandatu na Spodnjem Štajerskem pa je odbor sprejel s 26: 19 glasovi; zanj so poleg Slovanov glasovali klerikalci, krščanski socialci, Italijani in socialdemokrat Adler. Bericht des Wahlreformausschusses, str. 342-343 (27. seja odbora z dne 12. 7. 1906); Marburger Zeitung, 14. 7. 1906.

⁷⁰ Po glasovanju je Wastian povedal, da mu je v teku pogajanj Šušteršič zagotovil, da bi bil zadovoljen tudi s kompenzациjo na Kranjskem. Poslanec Kaiser pa je pribil: "Dr. Šušteršič stehe immer bei der Regierung, und was er wolle, geschehe..." Bericht des Wahlreformausschusses, str. 345-346 (27. seja odbora z dne 12. 7. 1906); glej tudi Marburger Zeitung, 14. 7. 1906.

⁷¹ Ko so po reasumiranju na Slovenskem začeli napada dr. Šušteršiča, da je prodal koroške Slovence, je dr. Gessmann v pismu uredniku Slovenca Žitniku zatrdil, da sta Šušteršič in Ploj naredila za slovenski mandat na Koroškem vse, kar je bilo v njuni moči. Prim. Marburger Zeitung, 4. 9. 1906.

⁷² Marburger Zeitung, 14. 7. 1906; pri. tudi Marburger Zeitung, 17. 7. 1906.

⁷³ Marburger Zeitung, 19. 7. 1906.

⁷⁴ Marburger Zeitung, 19. 7. 1906.

⁷⁵ Deutsche Wacht, 26. 7. 1906.

⁷⁶ Bericht des Wahlreformausschusses, str. (33. seja odbora z dne 21. 7. 1906); volilni okraj Lipnica-Ptuj je obsegel občine: Stainz, Ivnik, Cmurek, Gornja Radgona, Arvež, Lučane, Lipnica, Strass, Ernovž, Deutschlandsberg, Gross St. Florian, Schwanberg, Wildon, St. Georgen an der Stiefing, Ptuj, Breg pri Ptuj, Lenart, Pobrežje in Razvanje. Prim. Melik, Volitve na Slovenskem, str. 396.

⁷⁷ Marburger Zeitung, 24. 7. 1906; Deutsche Wacht, 26. 7. 1906.

⁷⁸ Mariborski volilni okraj je obsegal le občino Maribor, v celjski volilni okraj pa so spadale občine: Ormož, Sevnica, Laško, Brežice, Ljutomer, Slovenska Bistrica, Slovenj Gradec, Šoštanj, Marenberg, Muta, Vuzenica, Zgoranja Vižing, Gortina, Sobota, Rogatec, Zdravilišče Rogaska Slatina, Studenci, Lovrenc na Pohorju, Celje, Vojniki, Konjice in Vitanje. Prim. Melik, Volitve na Slovenskem, str. 396.

⁷⁹ Deutsche Wacht, 26. 7. 1906.

⁸⁰ Ibidem.

po mnenju lista Slovenci, saj dobijo poslanca že na vsakih 40.000 volilcev, medtem ko Čehi na 70.000 in Rutenci na vsakih 100.000 volilcev).⁸¹ Po sprejetju volilne reforme v državnem zboru (1. 12. 1906) Deutsche Wacht ugotavlja, da je reforma dokončno pokopala upe Nemcev, da bi si ponovno pridobili vodilno vlogo v državi.⁸² Še več. Celjski list je prepričan, da je volilna reforma izkopala Nemcem grob v državi.⁸³

setzung einzelner Wahlkreise, waren sie mit allen Kräften darum bemüht, ihren Besitzstand vor den Slowenen (und vor der Sozialdemokratie) zu bewahren. Obwohl der Ausschuß für die Wahlreform die meisten Forderungen der untersteirischen Deutschen berücksichtigte (das Prinzip der Trennung der Städte vom Land, national abgerundete Wahlkreise, das deutsche Gottscheer Mandat in Krain), waren sie vom Endergebnis sehr enttäuscht. Sie waren davon überzeugt, daß eine Wahlreform, die auf dem allgemeinen und gleichen Wahlrecht beruht, die Geburtsstunde eines slawischen Österreich bedeute.

ZUSAMMENFASSUNG

Die untersteirischen Deutschen und die Reichsratswahlreform von 1907

Als sich im Herbst 1905 Kaiser und Regierung infolge der Regierungskrise in Ungarn (ex Lex-Zustand), der Revolution in Rußland und sozialdemokratischer Massenkundgebungen für eine Demokratisierung des Wahlsystems entschieden, erreichte die ohnehin angeheizte politische Atmosphäre in der Untersteiermark ihren Höhepunkt. Die Wahlreform auf dem allgemeinen und gleichen Wahlrecht beruhend, für welche sich alle slowenischen politischen Gruppierungen einsetzten, erfüllte die Deutschen in der Untersteiermark mit berechtigter Angst vor der Schwächung des bereits bedrohten "nationalen Besitzstandes" in Österreich und in der Untersteiermark. Aus diesem Grunde widersetzten sie sich von Beginn an entschieden der Reform, obwohl sie prinzipiell für eine Demokratisierung des "feudalen" Wahlsystems waren.

Für die untersteirischen Deutschen war nur eine Wahlreform annehmbar, die unter Berücksichtigung der "kulturellen Entwicklung" und der "Steuerleistungen" der Einzelnationen den Deutschen die führende Rolle im Staat wieder sichern sollte, zugleich aber den deutschen Besitzstand nicht nur in der Untersteiermark, sondern auch in Kärnten und Krain, stärken würde. Deswegen lehnten sie bis zum Ende alle Regierungsvorschläge zu einer Wahlreform ab, bei konkreten, die Untersteiermark (und Krain) betreffenden Fragen hinsichtlich der Zahl und Zusammen-

⁸¹ Deutsche Wacht, 29. 7. 1906.

⁸² Deutsche Wacht, 8. 11. 1906.

⁸³ Deutsche Wacht, 3. 1. 1907.